

REŞAT EKREM KOÇU'NUN ÇALIŞMALARINDA EYÜP

Erdem YÜCEL

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji bölümünü bitirdikten (1964) sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Kültür Bakanlığında uzmanlık ve yöneticilik yaptı. Bunun yanısıra çeşitli yayın organlarında inceleme, kültür, magazin, spor konularında yazdı. Mizahi, fıkra, inceleme dallarında basın ödülleri kazandı. İstanbul Ansiklopedisi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye 1923-1973, Görsel Genel Kültür, Büyük Larousse ve Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinin mimari, arkeoloji, sanat tarihi ve biyografi konularındaki çeşitli maddeler yazdı. Sempozyumlara, uluslararası ve milli kongrelere tebliğler vererek katıldı. Boğaziçi Koruları, Yeni Cami Hünkâr Kasrı, Gebze ve Eskihisar, Hırka-i Saadet, Ayasofya Müzesi, Hagia Sophia, The Mosaics of Hagia Sophia, Chora, Trabzon and Sumela, Trabzon, The Great Palace, Blue Mosque, Objektiften Seçmeler, Acaba Ne Yazmalı, Kartacalı Hannibal, Türkiye'de Müzecilik, İslâm Öncesi Türk Sanatı yayımlanmış belli başlı eserleridir. Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Sanat Tarihi Anabilim dalından öğretim görevlisi olarak 2001 yılında emekliye ayrıldı. Günümüzde çeşitli yayın organlarında yazıları yayınlanmakta olup EKO - Basım Yayıncılık Org Ltd. Şti.'nde yayın yönetmeni, Arkeoloji Sanat Dergisi'nin yazı işleri müdürü olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Türk basınında tarihi konuları halka indiren, tarihi kişileri canlandıran Reşad Ekrem Koçu'yu 1952 yılında Vefa Lisesinde tanımıştım. Hocalarımızın çoğundan farklı bir konumu vardı; okul yönetimine uymaz, ancak sınıfta disiplini ön plânda tutardı. Sözlüye kaldırdığında beğendiği bir cümle ile konuya girersek sorularına devam etmez, tam not verirdi. Öğrenci tarafından aldatılmayı ise hiç sevmezdi. Bir gün derse kaldırdığı bir arkadaşımızın babasının hastalığından ötürü çalışmadığını söylemiş ve kendisini acındırmaya çalışmıştı. Reşad Ekrem Koçu'nun gözü birden arkadaşımızın pantolonuna takılmış, sinirlenmiş "ama pantolonunuzun ütüsü bıçak gibi" diyerek sıfır vermişti. Aradan uzun yıllar geçti; İstanbul Ansiklopedisi'nin eksik bir fasikülünü aramak için Cağaloğlu'ndaki idarehanesine gittiğimde hocamla karşılaştım. Nedense öğrencisi olduğumu söyleyemedim, o da beni anımsamadı. Ne iş yaptığımı sordu; İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünde çalıştığımı, Arkitekt dergisinde yazdığımı söylediğim zaman beni kalın gözlüklerinin ardından süzdü ve "İstanbul Ansiklopedisi'nin sayfaları sana açık" dedi. Beni onurlandıran bu sözün ardından "Çubuklu Çeşmesi"⁽¹⁾ ve "Çubuklu Havuzu"⁽²⁾ isimli maddelerini yazmamı istedi; sonra da yazılarımı beğenmiş olacak ki, ansiklopedi de her ikisini de yayınladı. Yazdığım maddeler birbirini izledi, sonra da beni alıp o günlerin önde gelen gazetelerinden Tercüman'a götürdü ve Erdem burada yazacak dedi. Tercüman'da "Kayalar Mescidi" isimli ilk yazım yayımlandıktan sonra gazeteciliğe iyice ısındım. Reşad Ekrem Koçu ile beraberliğimiz hem ansiklopedide hem de gazetede ölümüne kadar sürdü.

Reşad Ekrem Koçu Türk basınında haklı bir yer edinmiş, kendisinden uzun uzun söz ettirmiştir. Bazılarına göre romantik tarihçi, bazılarına göre iyi bir araştırmacı, bazılarına göre de gerçek bir yazardı. Her şeyden önce günümüzde parmakla gösterilecek eski bir İstanbul Efendisi, Çelebisi idi. Sevdiklerine içten bağlı; dost, yaşayan canlı bir arşivdi. Sahteliği olmayan hocanın hayatta en büyük şikâyeti kadir bilmemezlikti. Nitekim Ahmet Kabaklı ölümünden sonra onun özelliklerini kısa ve öz biçimde dile getirmişti:

"Çalışkan, mütevazı ve namuslu bir adamdı. Pozu, rolü, dönecliği, sahteliği, aşıranlığı yoktu. Kendini dirhem dirhem satmaz, ama gururundan da hiç bir taviz vermezdi. Onun için çok para getiren, forslu çalmlı kişilerden olamadı. İnce hünerli üslûbu, tetkike dayalı bilgisi vardı. Bunu tartacak teraziyi ise Babiâli'de her zaman rastlanmıyor."⁽³⁾

REŞAD EKREM KOÇU'NUN YAŞAMI

Reşad Ekrem Koçu İstanbul'un Göztepe semtinde Kayışdağı Caddesinde ağaçlar arasındaki şirin bir evde 1905 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Ekrem Reşad Bey (1877-1933) zamanının tanınmış bir gazetecisi ve aynı zamanda da eğitimcilerindendi.⁽⁴⁾ Annesi Hacı Fatma Hanım Bulgaristan'ın Eski Zağra kasabası eşrafından Eminpaşazâde Şevket Bey'in kızı idi. Bu evlilikten Reşad Ekrem Koçu'dan başka Emine Hâlet (1903) ve Ahnen Melek (1914) isimli iki kızı dünyaya gelmişti.

Ekrem Reşad Bey Maarif Nezaretinin Tercüme Kaleminde memuriyete başlamış, bu arada gazeteciliği de sürdürmüştür. Tarik, Malûmat, Ceride-i Havadis gazetelerinde yazmış, Ahmet Cevdet Bey ile İkdâm'ı çıkarılmış, Konya'nın en eski gazetelerinde Babalık'ın başyazarlığını yapmıştır. Cumhuriyet gazetesinin memleket haberleri servisinin başında yazarlığını sürdürmüştür (1925-1933).

Reşad Ekrem Koçu'nun dostlarına za-

1) Erdem Yücel "Çubuklu Çeşmesi" mad. İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1966, C.8, s. 4144-4145.

2) Erdem Yücel "Çubuklu Havuzu" mad. İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1966, C.8, s. 4147-4148.

3) Ahmet Kabaklı "Canlı Bir Arşiv" Tercüman Gazetesi (15 Temmuz 1975)

4) Ekrem Reşad Bey, Yemen ve Sivas defterdarlıklarında, İstanbul Şahremaneti muhasebeciliğinde bulunmuş Abdullah Bey ile Osman Paşanın kızı Melek Hanımın oğludur.

5) Erdem Yücel "Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu" Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul 1975, s. 70, s. 30-32.

6) Semavi Eyice "Reşad Ekrem Koçu'nun ömrünü adadığı kent kütüğü İstanbul Ansiklopedisi anıları" Albüm, Hürriyet Gazetesi (Mart 1998).

man zaman anlattıkları, doyulmaz sohbetleri arasında babasıyla ilgili anıları büyük yer tutardı. Milli Mücadele yıllarında Ekrem Reşad Bey Konya Sanayi Mektebi müdürlüğünü yapmış, Kurtuluş Savaşı sonlarına kadar da bu görevde kalmıştır. O yıllarda Ali isimli bir öğrencisini okul dökümhanesine usta olarak almıştı. Ne var ki, Ali Usta öğrencilerden birine çirkin bir yakınlık göstermiş, şikâyet üzerine Ekrem Reşad Bey olayı polise yansıtmamış, yalnızca Ali Usta'yı okuldan uzaklaştırmıştı. Bunun üzerine Ekrem Reşad Bey'e düşmanlık duyguları besleyen Ali Usta ona türlü iftiralar atmış, siyasi yalanlar söylemiştir. O günlerin siyasi ortam nedense bu iftiraları dikkate almış ve Ekrem Reşad Bey okuldan ayrılmak zorunda kalmış, Babalık gazetesindeki yazıları ile yetinmiştir. Öte yanda Ali Usta kendisine bir dökümhane açmış, bir gün çatlayan madeni pota iki gözünü kör etmiştir.

Babasının başından geçen bu olayı dostlarına anlatırken Reşad Ekrem Koçu heyecanlanır ve "velinimetine yaptığı ahlaksızlığın cezasını pek tez görerek adâlet-i ilâhiye bütün azameti ve dehşeti ile tecelli etmiştir." derdi.

Ekrem Reşad Bey 12 Ocak 1933 günü Göztepe'deki evlerinde oğlunun kucağında kalp krizi sonunda ölmüştür.

Babasının ölümünden son derece sarsılan Reşad Ekrem Koçu, Münir Süleyman Çapanoğlu'na yazdığı bir mektupta üzüntüsünü bir kez daha dile getirmiştir:

*"Kardeşim Münir Süleyman,
Kalemimi onun için her ele alışımda aşkım sel gibi iniyor, yazacak yerde ağlıyorum. Ne güzelliğinin ne faziletlerinin, ne de iffet ve nâmusunun ve ilm-ü irfânının varisi olabildim. Dünya misafirliğinde onu övündürecek bir şeyler yapabildim diyemem, her an acimi idrak edişim belki ruhunu şâd eder. İstanbul Ansiklopedini bütün olarak adına ithaf ettiğim babam Ekrem Reşad bey'in hal tercümesini senin kalemine emanet ediyorum."
13 Mart 1944
Reşad Ekrem Koçu⁽⁵⁾*

Reşad Ekrem Koçu ilkokulu babasının yanında Konya'da okumuş, savaş nedeniyle okullar kapanınca da annesiyle birlikte İstanbul'a gelmişti. Babasının Konya Sanayi

Mektebi müdürü olduğundan ötürü Bursa Erkek Lisesinde öğrenimine yatılı olarak devam etmiş, ardından İstanbul Darülfünun tarih bölümünü bitirerek (1931) müderris yardımcısı (asistan) olmuştu. O sırada Darülfünun Osmanlı Tarihi Kürsüsünün başında Ahmet Refik Altınay (1880-1937) bulunuyordu. Ahmet Refik Altınay'ın onun yetişmesinde büyük payı olmuştur. Nitekim Semavi Eyice bu durumu şöyle açıklamaktadır:

"Reşad Ekrem Koçu'da Ahmet Refik gibi halka tarihi sevdirmesini biliyordu. İyi ve sağlam bilgilere sahip bir Osmanlı dönemi tarihçisiydi. Bütün yazdıklarında; tarihi gerçekleri değiştirmeksizin, kaynaklardaki bilgilerin bir araya getirilmesi, bunların bir hikâye örgüsü içinde ustalıklı toplanması suretiyle, kaleme aldığı makale ve kitaplarında rahat okunur akıcı bir üslûp, güzel bir Türkçe hakimdi. Bu da onun yazılarının zevkle okunmasını sağladı."⁽⁶⁾

Ahmet Râsim'in (1865-1932) de İstanbul'u özellikleriyle tanınmasında ayrı bir katkısı olmuştur.

İstanbul Üniversitesinin 1932'de kurulması üzerine o zaman ders veren hocaların sınavdan geçirilmesi kararlaştırılmıştı. Ancak Mantık Müderrisi Halil Nimetullah, Hezarfen Kimyacı Naşit Baylav ile birlikte Reşad Ekrem Koçu'da bu sınavı gururlarına indirilmiş bir darbe olarak nitelendirmişler ve üniversiteden ayrılmışlardır. Bundan sonra lise öğretmenliğine dönen Reşad Ekrem Koçu önce Kuleli Askeri Lisesinde, sonra Vefa Lisesinde ders vermiş Pertevniyal Lisesinden de emekliye ayrılmıştır. Öğretmenliğinin yanı sıra gazete ve dergilerde yazdığı yazılarla geçimini sağlamıştır.

Osmanlı Tarihini çok iyi bilmesinden ötürü Topkapı Sarayı Müzesine danışman olmuştur. Ancak müzedeki yönetici ve uzmanların kendisine yakın davranmamaları, hatta çalışacağı bir odayı bile ona çok görmelerini gururuna yedirememiş, sabah başladığı görevinden akşam istifa ederek ayrılmıştır. Topkapı Sarayı isimli kitabı ile gazetede tefrika edilen kırk günde Topkapı isimli yazı dizisi günümüzde de canlılığını korumaktadır.

REŞAD EKREM KOÇU VE BASIN

Reşad Ekrem Koçu öğretmenliğinin yanı

sıra gazeteciliği, yazarlığı da sürdürmüş ve gerçek ününü bu alanda yapmıştır. Osmanlı dönemi kaynaklarını, gazetelerini inceleyerek oradan seçtiği olayları, kişileri günümüzün diline aktararak herkesin kolayca okuyacağı metinlere dönüştürmüştür. Cumhuriyet, Yeni Sabah, Milliyet, Hergün, Yeni Tanin, Son Posta ve Tercüman gazetelerinde günlük köşe, tarihi roman, hikâye ve inceleme dalında çok sayıda yazısı yayınlanmıştır. Tarihten Sesler, Resimli Tarih Mecmuası, Tarih Dünyası, Hayat, Yeşilay, Büyük Doğu, Hafta, Türk Folklor Araştırmaları, İstanbul Enstitüsü Mecmuası, Türkiye'miz, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Akbaba, Tef, Türk Düşüncesi, 20. Asır ve Amca-bey dergilerinde tarihi konuları işlemiştir. Ne var ki, bugün onun yazmış olduğu binlerce yazının tam bir bibliyografyasını çıkarabilmek çok güçtür. Ayrıca bu yazıların pek çoğunu İstanbul ve Anadolu basını aynen kullanmıştır.

KİTAPLARI

- Kızlarağasının Pic'i (1933)
- Bizans Tarihi (1934)
- Hatice Sultan ve Ressam Melling (1934)
- Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonları (1934)
- Çocuklar (1938)
- Taçlı Fahişeler (1944)
- Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri (1947)
- Osmanlı Tarihinde Yasaklar (1950)
- Tarihimizde Garip Vakalar (1952)
- Türk İstanbul (Cumhuriyet Gazetesi eki) (1953)
- Osmanlı Tarihinin Panaroması (1954)
- Aşçidede Halil İbrahim (1960)
- Osmanlı Padişahları (1960)
- Topkapı Sarayı (1960)
- Forsa Halil (1962)
- Erkek Kızlar (1962)
- Dağ Padişahları (1962)
- Haşmetli Yosmalar (1962)
- Yeniçeriler (1964)
- Osmanlı Tarihinin Panaroması (II. Cilt 1964)
- Fatih Sultan Mehmet (1965)
- A Guide to the Topkapı (tarihsiz)
- Türk Giyim Kuşam Sözlüğü (1967)
- Kabakçı Mustafa (1968)
- Kösem Sultan (1972)
- Fatih Sultan Mehmet (1973)

Erkek Kızlar (Doğan Kitap) (2001)

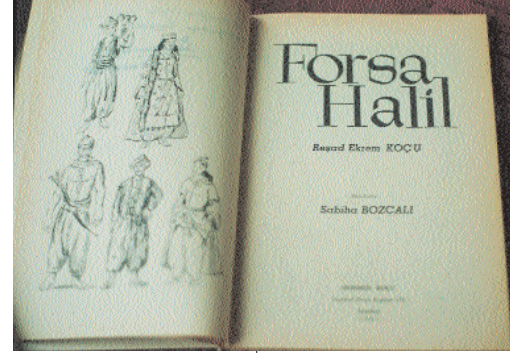
Y. Mimar Sedat Çetintaş ile birlikte Mimar Sinan kitabını hazırlamış (1936), ayrıca Evliya Çelebi Seyahatnamesinin ilk beş cildini kısaltarak özetlemiştir. Bunun yanı sıra Seyyid Vehbi'nin Surname-sini, Haşmet'in Vilâdetnamesini kısaltmıştır. İstanbul ve Türkiye'den söz eden bazı Fransızca seyahatnameleri de kısaltmıştır. Serbest nazımla yazdığı şiirlerini Acı Su isimli kitapta toplamıştır (1965). Bıçakçı Petri, Yangın Var, Çıplak Ayaklı Mustafa, Haydut Aşkları, Çingene Sultan isimli kitapları ise basılamamıştır.

Ayvansaray'lı Hüseyin Efendinin Hadikat'ül Cevami isimli eserini ilavelerle, resimlerle yayınlamayı düşünmüştü. Bunun içinde Hadikat'ül Cevami'yi esas almış, camileri, mescitleri, ziyaret yerlerini ayrı ayrı ele almıştı. Onun bu çalışmalarına Hamamizade İhsan, Muzaffer Esen, Üsküdarlı Vasıf, Muhiddin Erev ve Saim Turgut Aktanel yardım etmişti. Ne var ki, İstanbul Camileri isimli bu eserin yalnızca birinci fasikül 1948'de Tan Matbaasında yayınlanabilmiş, maddi güçlükler arkasının gelmesini engellemiştir.

REŞAD EKREM KOÇU VE İSTANBUL ANSİKLOPESİDİ

Reşad Ekrem Koçu'nun yaşamında bir kent kütüğü olan İstanbul Ansiklopedisinin büyük bir yeri ve anlamı vardır. Güçlü kuruluşların maddi desteği, konuların uzman bilimsel kişilerin yapabileceği bu işi tek başına yüklenmiştir. Yaşamının son gününe kadar bu güç işin üstesinden gelmeye çalışmış, maddi olanak sağlayamayınca da emekli maaşını bu uğurda kullanmış, baba evini satmıştır. Ancak bu uğraş onu yıpratmış, üzmüş ve çökertmiştir.

İstanbul Ansiklopedisi Ankara Caddesindeki Nallı Mescit'in altındaki eski bir binanın zemin katında 1946 yılında yayına başlamıştır. Reşad Ekrem Koçu, Cemal Çaltı isimli bir kereste tüccarının maddi katkısı ile

7) Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1947, Fas. 15, Semavi Eyice, a.g.e. s. 64.

8) Semavi Eyice, a.g.e. s. 64.

bu işe giriştiğinde ortağını şöyle tanıtmıştır:

"Alelâde bir tüccar değildir. İkinci Cihan Harbinin en buhranlı bir devrinde İstanbul Ansiklopedisi'ni bir ilim ve vatan aşkı ve medeni cesaretle kapitalize etmiş bir simadır"⁽⁷⁾ İstanbul Ansiklopedisi nin ilk fasiküllerinde Sermed Muhtar Alus, Münir Süleyman Çapanoğlu, Saim Turgut Aktansel, Osman Nuri Ergün, Muzaffer Esen, Semavi Eyice, Ali Nüzhet Göksel, İhsan Hamamizade, İ. Hakkı Konyalı, Mahmut Yesari kalem arkadaşlığı yapmışlardır.

Ansiklopedinin resim, harita ve plânları çizgi resim tekniğinde olup bunları Nezh İzmirlioğlu, F Arkunlar, Ferzan Baydar, Behçet, Aydın Burteçene, Hayri Çizer, Sadeddin, Kemal Zeren tarafından yapılmıştır. Reşad Ekrem Koçu'da bazı taslakları çizmiştir.

Ansiklopedide İstanbul'un cami, mescit, tekke, türbe, kilise, ayazma, çeşme, sebil, saray, yalı, konak, köşk, han, hamam, tiyatro, kahvehane, meyhane, bütün yapıları, devlet adamı, âlim, şair sanatkâr, iş adamı, hekim, muallim, hoca, derviş, papaz, keşiş, meczup, hanende, sazende, çengi, köçek, ayyaş, derbeder, pehlivan, tulumbacı, kabadayı, kumarbaz, hırsız, serseri, dilenci, bütün şöhretleri, dağı, bayırı, suyu, havası, mesire yerleri, bahçeleri, bostanları, bütün tabiat güzellikleri, coğrafyası, sokakları, mahalleleri, semtleri, yangınları, salgınları, zelzeleleri, ihtilalleri, cinayetleri, dillere destan aşk maceraları, İstanbul halkının devir devir âdet, anane, giyim ve kuşam, İstanbul argosu, İstanbul'a ait resimler, şiirler, kitaplar, romanlar seyahatnameler, İstanbul'a gelmiş yabancı şöhretler yer almıştır.

İstanbul Ansiklopedisi 15x34 cm. ölçüsünde fasiküller halinde yayımlanmıştı. Bu

büyük şehir kütüğünün birinci cildi tamamlandığında zamanın Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye Başbakan Recep Peker'e, İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar'a ve Patrik Athenagoras'a gönderildi. İsmet İnönü başarı dileyen bir kartla cevap verdi. Başbakandan ses çıkmadı. Lütfi Kırdar Reşad Ekrem Koçu'nun evine kadar gelerek "Bu güzel bir eser, ne yardım isterseniz yaparım" dedi. Athenagoras yazdığı uzun bir mektupta "Eserinizi tetkik ettirdim. Sonra da kendim karıştırdım. Hakikaten güzel. Bu pazar duamı bu güzel eserini sizin kaleminizle tamamlanmasına tahsis ettim." dedi.

Ne yazık ki, bu dua yerine gelmedi.

İstanbul Ansiklopedisi'nde pek çok maddeye imzasını atan Semavi Eyice ansiklopedinin özellikle yabancı ilim çevrelerinde çok beğenildiğinden söz etmiştir. "İstanbul'un Bizans ve Türk dönemlerine ait eserleri hakkında pek çok yayını olan Dr. Alfons Maria Schneider (1896-1952) bu ansiklopediye dair yazdığı bir tanıtma yazısında yayından övgüyle bahseder. Bu Alman ilim adamının, tanıtma ve tahlil yazılarında genellikle acımasızca çok sert bir dil kullandığı düşünülecek olursa bu övgünün değeri daha iyi anlaşılır."⁽⁸⁾

Reşad Ekrem Koçu ile ona maddi destek sağlayan Cemal Çaltı arasındaki ortaklık 26. fasikülle sona erdi. Bundan sonra ansiklopedinin yayınında maddi sıkıntıya düşüldü. Ansiklopedinin yayını düzensiz sürdü ve "Bahadır Sokağı" maddesinin yazıldığı 34. fasikülün 1088. sayfasında yayına son verildi. Reşad Ekrem Koçu ansiklopedisini sürdürmek için her çareye başvurdu. Çelik Gülersoy o günleri bizlere şöyle anlatmaktadır:

Kısaya yakın orta boylu, giyimi eh Allah kabul etsin, durmadan sigara içiyor ve duğında eriyen eğik sigarasının külleri de, resmen ceketine dökülüyor. Fakat bir portresi vardı ki, işte o resim, seyretmeye değişirdi: Yuvarlak bir baş, yorgun bir çehre, dağılık pos bıyıklar ve hele arkadan pencereden vuran çabuk ışıklarla nurlaşan bir saattir Reis'i (Reşid Saffet Atabinen) beklediğini söyledi ve adını da verdi: Reşad Ekrem Koçu.

O zaman yalnız adamın yanına gidip, önünde diz çökse geldi. Ben liseyi okuyo-

rum ve genelde felsefeye tutkunum. Ama iki yıldır Bab-ı Ali'nin müdavimi olmuşum ve özellikle Çığır Kitapevinden, üstadın eserlerini de alıyorum.

Hele büyük boy yayınına başladığı İstanbul Ansiklopedisi'nin o zamana göre çok değişik, çok yönlü ve zengin içeriği kadar ama ondan önce, fikri buluşu beni mest etmişti..."⁹⁾ Reşad Ekrem Koçu'yu ilk ansiklopedinin başarısızlığı yıldırılmamıştı. Demokrat Parti'nin ileri gelenlerinden Dr. Mükerrrem Sarol'un kayınbiraderi Mehmet Ali Akbay ile yeni bir ortaklık kurarak 15 Haziran 1958'de "Aba, Abacılar" maddesi ile yayına başladı. Bahçekapı Mühürdarzâde İşhanı'nda iki oda kiralandı. Bu kez ansiklopedi düzenli çıkacak ve 15 ciltte tamamlanacaktı. Ancak bu düşüncenin gerçekleşmeyeceği baştan belli olmuştu; maddeler gereksiz uzuyor, hiç bir maddi beklentisi olmayan yazarlar kırılıyordu. Yeni yayın döneminde Sermed Muhtar Alus, Saim Turgut Aktansel, Muzaffer Esen, İhsan Hamamizade, Vasıf Hiç, Mahmut Yesari merhumlarla Haluk Akbay, Mehmet Ali Akbay, Münir Süleyman Çapanoğlu, Osman Nuri Ergin, Enver Esenkova, Semavi Eyice, Ali Genceli, Ali Nüzhet Göksel, İ. Hakkı Konyalı, B. Olker, M.K. Özerengin, Kevork Pamukçıyan, Ali Rıza Sağlam ansiklopedinin yazarları idi. Ayrıca Ferzan Baydar, Sabiha Bozcalı, Aydın Burteçene, Behçet Cantek, H. Çizer, H. Hüsnü, Nezih İzmirlioğlu, Reşad Sevinçsoy, Abdullah Tomruk resim, harita, kroki ve plânları çizmişti.

Reşad Ekrem Koçu ile Mehmet Ali Akbay arasındaki ortaklık ta fazla sürmedi, taraflar birbirlerinden ayrıldılar. Reşad Ekrem Koçu Babı âli Caddesindeki bir han odasında yayını sürdürmeye çalışırken bütün dosyalarını; notlarını evine taşıdı. Bu arada Göztepe'deki baba yadigarı evde satılmış, üstad onun karşısındaki bir apartman daireesine taşınmıştı. Bu sırada hiç evlenmediğinden kendisine bakan kız kardeşi Emine Hallet Hanım da ölmüştü.

Nerede rastlandığını öğrenemediğimiz Kastamonu'lu Mehmet isimli bir genci kendisine evlat edinmişti. Ardından Mehmet'in kız kardeşi Nazike ile ismini hatırlayamadığımız erkek kardeşi de onun yanına gelmişti.

Mehmet Koçu hem içki müptelası hem de ciğerlerinden rahatsızdı. Reşad Ekrem Koçu emekli maaşı ile bir yandan ansiklopediyi çıkarmaya çalışırken diğer yandan da bu aileye bakmaya çalışıyordu.

Reşad Ekrem Koçu çeşitli kurumların ilmi değeri olmayan yayınlara binlerce lira dökerken İstanbul Ansiklopedisi ile ilgilenmeyişlerine içerler, sıkılır ve üzüldü. Ansiklopedisine maddi destek aramak için bir defasında Çelik Gülersoy onu Ankara'ya götürmüştü. Çelik Gülersoy'un değişti ile 1974 yılının başında orada güvendiği dağlara beyaz karların yağdığını görmüştü. Ankara dönüşünde bütün dosyalarını bahçeye indirip yakmayı düşündü. Yaşamının sonlarına doğru dayanamamış, kendisini çileden çıkarılardan hıncını almak için dostlarına şöyle seslenmişti:

"Basınımızın temsilcilerini, üniversite öğretim üyelerini, yayınevi sahiplerini, dostlarımı, dostum geçinenleri evime davet edeceğim. A'dan Z'ye kadar hazır olan bu ansiklopediyi gözler önüne sereceğim. Sonra hammaları çağırıp bütün hayatımı verdiğim bu evrakı, vesikaları, resimleri, plânları bahçeye indireceğim. Ardından bir kibrit çakıp hepsini yakacağım."

Ecel onun bu düşüncesine mi izin vermedi, yoksa canından çok sevdiği arşivine mi kıyamadı, bilinmez... Yalnızca bildiğimiz dünyanın belki de en ilginç ansiklopedisi olan bu şehir kütüğünü dişiyile tırnağı ile tüm yaşamı boyunca korumasıydı.

Reşad Koçu 6 Temmuz 1975 günü yaşamını yitirdi ve 9 Temmuz 1975'de Göztepe Tütüncü Mehmet Efendi Camisinden kaldırılan cenazesi Sahra-ı Cedit mezarlığındaki aile kabristanında toprağa verildi. İstanbul Ansiklopedisi de 11. cildin başlarında Gökçinar Mehmet maddesinin yazıldığı 7076 sayfada kaldı.

İstanbul'u camisi, çeşmesi, evleri, konakları, evliyalari, serserileri, bıçkınlari ile bir bütün olarak verebilmek Çelik Gülersoy'un deyişi ile

9) Çelik Gülersoy "İstanbul Ansiklopedisi – Eski – Hürriyet Gazetesi (25 Kasım 1993)

10) Çelik Gülersoy, a.g.e.

dahiyane bir buluştu; "O beyazlaşmaya yüz tutmuş, dağınık saçların süslediği kafadan bu buluş doğmuştu. Çünkü o kafa o vücut eliyle havada çizdiği o geniş çemberin içindeki bir hayatı, zaten kendisi yaşamaktaydı⁽¹⁰⁾. Reşad Ekrem Koçu Ansiklopedisinde bilimsel metotları dikkate almamış, kaynakları yeterince belirtmemiş, gereksiz bazı maddelere aşırı yer vermemişti. Bunun nedenini soranlara da ben bu şehrin kütüğünü yazıyorum yanıtını vermişti.

Reşad Ekrem Koçu'nun ölümünden sonra evlât edindiği Mehmet Koçu ansiklopedinin depodaki fasiküllerini tasfiye etti. Evdeki notları, dokümanları satmaya çalıştı, çeşitli kuruluşlara onları pazarlamaya çalıştı. Söylenenlere göre Tercüman gazetesine sattı, gazetenin dağılmasından sonra arşivin ne olduğu öğrenilemedi. Önce Tercüman gazetesi sonra da Tarih Vakfı Kültür Bakanlığı ile ortaklaşa İstanbul Ansiklopedisine benzer ansiklopediler yayımlandıysa da bunlardan hiç biri eskisinin yerini tutamadı.

REŞAD EKREM KOÇU'DAN ANILAR

Reşad Ekrem Koçu ile çok yakın birlikteliğimiz oldu. Aşağı yukarı her on beş günde bir onun Göztepe'deki evine gider, bana yazmamı istediği maddeleri verirdi. Bazen de birkaç yazı arkadaşı ile İstanbul'u dolaşırdık. Çatalca'daki Kırım Hanlarının mezarlarına, Beykoz'a, Edirnekapı'ya, Üsküdar'a, Eyüp'e giderdik. Böylece onunla dolaşmanın mutluluğuna ererken, daha da bilgilendirirdim. Ne, var ki, anlattığı olaylar yazık ki, not tutmadığından belleğimden uçup gitti. O zamanlar hoca anlattıkça; bazı ünlü kişilerden söz ettikçe "Tanidikça Küçülen Büyüklükler" diye bir kitap yazmayı bile düşünmüştüm.

Ekrem Reşad bey oğlunun Kuleli Askeri Lisesinde yaptığı öğretmenlikten büyük gurur duyduğunu Münir Süleyman Çapanoğlu'na yazdığı mektuplarında dile getirmişti: "Perşembe günleri Kuleli talebesini İstanbul'a hususi bir vapur getiriyor; bende köprüye gidiyorum, bir kenarda durarak oğlumun talebelerinin önünden geçişi, bilemezsin Münir Süleyman, bilemezsin, beni ken-

dimden geçiriyor, mest oluyorum...."

Vefa Lisene bir gün devrin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in geleceği haberi yayılmıştı. Başta müdür olmak üzere bütün öğretmenleri bir telaştır aldı. O sırada bir de ne görsünler Reşad Ekrem Koçu çantasını almış gitmiyor mu? "Aman hocam, nereye gidiyorsun?" demelerine kalmadan cevabı yapıştırmış:

- Hasan Ali Bey sınıflara girip hocaları imtihan ediyormuş; ola ki benim sınıfıma da girer; bir boş yanına gelir bana acayip bir şey sorsa. Cevabını alır, alır ama, aramızda da köprüler atılır. Gerçekte okula gelen Hasan Ali Yücel, Reşad Ekrem Koçu'yu aramış, hocanın söyledikleri kendisine aynen iletilmiş. Bir an düşünen Bakan gülmüş, "hoca haklı" demiş.

Öğrenciyken bir gün baktık ki, hocamız Pertevniyal Lisesine gidiyor. Hemen çevresini aldık:

- Aman hocam bizi niye bırakıyorsunuz?

- Çocuklar baktım bir sinek kulağımda vızıldıyor, kovdum. Bu defa diğer kulağımda vızıldıyor. İşte bu yüzden gidiyorum.

Böylece müdürle olan anlaşmazlığını bize kendine has üslubu ile üstü kapalı, bir çırpıda anlatıvermişti.

Reşad Ekrem Koçu ile Pertevniyal Lisesinde öğretmenlik yapan Selahaddin Savcı bir başka anıyı dile getiriyor:

"1945 yılında bir gün dünya gazeteleri, Yunanlıların Kıbrıs'ı Enosis ile ilhak etme fırsatçılığı ile çalkalanırken derste yeri gelmiş ve muzipliği ile tanınmış bir öğrenci bir soru sormuş:

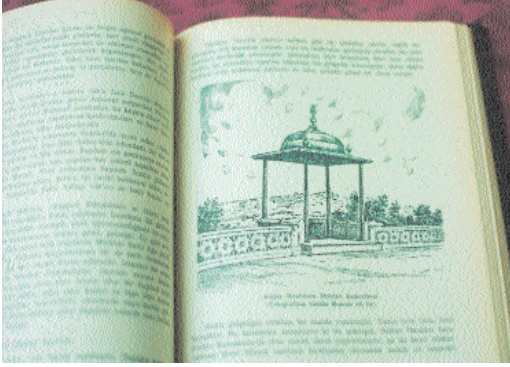
-Hocam biraz da bize şu futbol maçından bahsetsene...

Bu münasebetsizliği son derece hiddetlenen Reşad Ekrem Koçu bağırarak:

-Ahmak herif. Soracak aşka bir şey mi bulamadın? Bizim dersimiz jimnastik dersi mi? Yunan'ın dölü, Kıbrıs bizimdir diye bağırırken senin aklın hava dolu olan balon için yaşıyor. Bak hele şuna... Oğlum seni mil-

KAYNAKÇA

- Eyice, Semavi, "Reşad Ekrem Koçu'nun ömrünü adadığı kent kütüğü İstanbul Ansiklopedisi" ,albüm, Hürriyet Gazetesi, Mart 1998, s. 62-67.
- Eyice, Semavi, "Aramızdan Ayrılan Bir İstanbul Tarihçisi: Reşad Ekrem Koçu" Pirelli, İstanbul 1994, s. 134, s. 8-9.
- Eyice, Semavi, "Tarihçi ve Folklorist Reşad Ekrem Koçu" Türk Folklor Dergisi, İstanbul, 1976, s. 322, s. 7641-76-43.
- Eyice, Semavi, "Koçu, Reşad Ekrem" mad. Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1994, C. V, s. 42-43.
- Gülersoy, Çelik, "İstanbul Ansiklopedisi" Eskisi - Hürriyet Gazetesi (25 Kasım 1993)
- Kabaklı, Ahmet, "Canlı Bir Arşiv" Tercüman Gazetesi (15 Temmuz 1975).
- Ünlü, Özcan, "Unuttuğumuz Kültür Hazinesi" Türkiye Gazetesi (7 Temmuz 1994)
- Savcı, Selahaddin, "Reşad Ekrem Koçu Üzerine" Tercüman Gazetesi, s. 4790.
- Şeran, Bülent Hikmet, "Reşad Ekrem ve Matbu kağıt" Sabah Gazetesi (12 Temmuz 1975)
- Yücel, Erdem, "Babaaliden Bir Reşad Ekrem Geçiti" Bizim Anadolul Gazetesi (14 Temmuz 1975)
- Yücel, Erdem, "Reşad Ekrem Koçu'nun Ardından" Tercüman Gazetesi (21 Temmuz 1975)
- Yücel, Erdem, "Kaybettiğimiz Tarihçi ve Yazar Reşad Ekrem Koçu" Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul 1975, s. 70, 30-32.

li şuura dönmen için ikaz ediyorum."

Reşad Ekrem Koçu zaman zaman gülerrek Osmanlı Tarihindeki Kutlu Hatun'dan! söz ederdi. Anlattığına göre bir defa Kutlu Hatun isimli tarihi bir fantezi yazmıştı. Aradan bir süre geçmiş, bakmış ki Kutlu Hatun'dan bir başka tarihçi yazar da söz ediyor. İşte o zaman hocanın kan beynine sıçramış ve yargıya başvurmuş. Mahkeme de "Kutlu Hatun tarihte ne zaman ve nerede geçtiğini bana gösterebilirler, demiş. Ardından da gösteremezler, çünkü tarihte Kutlu Hatun diye biri yok. Ben fantezi olan bu yazıyı hayali yazdım deyivermiş.

Bir zamanlar yazı yazdığım günlük bir gazetenin yazı işleri müdürü tanınmış bir ressamdan tarihi kahramanlarla ilgili bir seri resim istiyordu. Ressam, peki resim altlarını kim yazacak diye sorunca yazı işleri müdürü çekmecesinden bir kitap çıkararak "onu da buradan alırız" dedi.

Kitaba göz attığımda Reşad Ekrem Koçu ismi ile karşılaştım. Kim bilir o sırada hayatta olan hoca maddi imkansızlıklarla boğuşuyor, belki de İstanbul Ansiklopedisinin o ay ki fasikülünü nasıl çıkaracağını düşünüyordu!

REŞAD EKREM VE EYÜP

Reşad Ekrem Koçu İstanbul Ansiklopedisi'nde Eyüp'e ayrı bir yer vermişti. Ansiklopedideki imzasız yazılar kendisinin olduğu gibi bazılarını da Hüsnü Kınaylı veya Ahmed Bülend Koçu takma isimleriyle yazmış, resimlemiştir. Ayrıca Ahmet Ağın, Hakkı Göktürk ve ben bazı maddelerde kendisine yardımcı olmuştuk.

Eyüp maddeleri:

Eyüp Gümüşsuyu Mahallesi⁽¹¹⁾

Eyüp Gümüşsuyu yolu⁽¹²⁾

Eyüp Hamam Çıkmazı⁽¹³⁾

Eyüp Hamam Sokağı⁽¹⁴⁾

Eyüp İskele Caddesi⁽¹⁵⁾

Eyüp Mescidi Sokağı⁽¹⁶⁾

Eyüp Nişanca Caddesi⁽¹⁷⁾

Eyüp Mahkemesi Sokağı⁽¹⁸⁾

Eyüp Mescidi Sokağı⁽¹⁹⁾

Eyüpsultan Askeri Rüştüyesi⁽²⁰⁾

Eyüp Nişanca Caddesi⁽²¹⁾

Eyüpsultan camii Kebiri⁽²²⁾

Eyüpsultan Cinayeti⁽²³⁾

Eyüpsultan Cinayeti⁽²⁴⁾

Eyüpsultan Cinayeti⁽²⁵⁾

Eyüpsultan Cuma Cinayeti⁽²⁶⁾

Eyüpsultan Fulya Tarlası⁽²⁷⁾

Eyüpsultan'da Gayrimüslimler⁽²⁸⁾

Eyüpsultan'da Haydut Çetesi⁽²⁹⁾

Eyüpsultan Kurban Vak'ası⁽³⁰⁾

Eyüpsultan'da Piyer Loti Kahvehanesi⁽³¹⁾

Eyüpsultan Denizi Balıkçılığı⁽³²⁾

Eyüpsultan Dereleri⁽³³⁾

Eyüpsultan Deresi Balıkçılığı⁽³⁴⁾

Eyüpsultan Eldivenleri⁽³⁵⁾

Eyüpsultan Fırınları⁽³⁶⁾

Eyüpsultan Kadılığı⁽³⁷⁾

Eyüpsultan Gümüşsuyu İlk Okulu⁽³⁸⁾

Eyüpsultan İdman Yurdu⁽³⁹⁾

Eyüpsultan Kayık İskelesi⁽⁴⁰⁾

Eyüpsultan Kayıkları İskelesi⁽⁴¹⁾

Eyüpsultan Kaynağı, K.Dükkanları⁽⁴²⁾

Eyüpsultan Kebapçıları⁽⁴³⁾

Eyüpsultan Kütüphanesi⁽⁴⁴⁾

Eyüpsultan Lisesi⁽⁴⁵⁾

Eyüpsultan Mahallesi⁽⁴⁶⁾

Eyüpsultan Nişancı İlk Okulu⁽⁴⁷⁾

Eyüpsultan Orta Okulu⁽⁴⁸⁾

Eyüpsultan Oyuncakları⁽⁴⁹⁾

Eyüpsultan Numûne Mektebi⁽⁵⁰⁾

Eyüpsultan Rüştüyeleri⁽⁵¹⁾

Eyyüb Salhanesi⁽⁵²⁾

Eyüpsultan Türbe Eriği⁽⁵³⁾

Eyüpsultan Türbe Hamamı⁽⁵⁴⁾

Eyüpsultan Türbesi⁽⁵⁵⁾

Eyüpsultan Şehitler İlk Okulu⁽⁵⁶⁾

Eyüpsultan Vapurları⁽⁵⁷⁾

Eyüpsultan Yağmurları⁽⁵⁸⁾

Eyüpsultan Yoğurdu⁽⁵⁹⁾

Eyüpsultan Vampiri⁽⁶⁰⁾

Reşad Ekrem Koçu'dan yana veya aleyhine ne yazılırsa yazılısın basımımızdaki yeri kolay kolay doldurulamadı. Günümüzde taklitleri olsa bile..

Nur içinde yat aziz hocam.

11) Hakkı Göktürk, İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1971, C. 10, s. 5443-5444

12) R.E.K., a.g.e., s.5444.

13) R.E.K., a.g.e., s.5444.

14) R.E.K., a.g.e., s.5444.

15) R.E.K., a.g.e., s.5444.

16) R.E.K., a.g.e., s.5444.

17) R.E.K., a.g.e., s.5444-5445.

18) R.E.K., a.g.e., s.5445.

19) R.E.K., a.g.e., s.5445.

20) R.E.K., a.g.e., s.5446.

21) R.E.K., a.g.e., s.5445.

22) R.E.K., a.g.e., s.5446-5449.

23) R.E.K., a.g.e., s.5449-5450.

24) R.E.K., a.g.e., s. 5450-5451.

25) R.E.K., a.g.e., s. 5451.

26) A. Ağın, a.g.e., s. 5451.

27) R.E.K., a.g.e., s. 5451-5452.

28) R.E.K., a.g.e., s. 5452-5453.

29) R.E.K., a.g.e., s. 5453.

30) R.E.K., a.g.e., s. 5453.

31) R.E.K., a.g.e., s. 5453-5456.

32) R.E.K., a.g.e., s. 5456.

33) R.E.K., a.g.e., s. 5456-5457.

34) R.E.K., a.g.e., s. 5457.

35) R.E.K., a.g.e., s. 5457.

36) A. Ağın, a.g.e., s. 5457.

37) A. Ağın, a.g.e., s. 5458.

38) H. Göktürk, a.g.e., 5457.

39) A. Ağın, a.g.e., 5457-5458.

40) R.E.K., a.g.e., s. 5458.

41) R.E.K., a.g.e., s. 5458-5459.

42) R.E.K., a.g.e., s. 5459.

43) A. Ağın, a.g.e., 5449-5460.

44) R.E.K., a.g.e., s. 5460.

45) H. Göktürk, a.g.e., 5460.

46) R.E.K., a.g.e., s. 5460.

47) H. Göktürk, a.g.e., 5461.

48) H. Göktürk, a.g.e., 5461.

49) R.E.K., a.g.e., s. 5461-5462.

50) H. Göktürk, a.g.e., 5462.

51) A. Ağın, a.g.e., 5462-5463.

52) R.E.K., a.g.e., s. 5463.

53) A. Ağın, a.g.e., 5463.

54) R.E.K., a.g.e., s. 5463-5464.

55) E. Yücel, a.g.e., 5465-5468.

56) H. Göktürk, a.g.e., 5468.

57) R.E.K., a.g.e., s. 5468.

58) R.E.K., a.g.e., s. 5468-5469.

59) R.E.K., a.g.e., s. 5469.

60) R.E.K., a.g.e., s. 5469.